

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Грищенко Н.І.

Національний авіаційний університет

Аналізуються завдання, які ставить перед політичною елітою саме суспільство. Виявляються закономірності та тенденції розвитку політичної еліти в умовах сучасного українського суспільства. Розглядаються можливі варіанти розвитку політичного елітизму в Україні.

Ключові слова: еліта, політична еліта, політична влада, українське суспільство, держава.

Сучасне суспільство є складноорганізованою, динамічною соціальною системою, компетентне управління якою є необхідною умовою її ефективного функціонування та розвитку. Важливу роль у системі управління відіграє політичне управління, яке спирається на владу та пов'язане з розробкою та реалізацією політики. Одним із основних функціональних суб'єктів політичного управління в будь-якому суспільстві є політична еліта.

У сучасному світі жодна держава не здатна успішно розвиватися, не маючи сильної політичної еліти – соціальної групи, що володіє певним рівнем політичного впливу і є основним джерелом керівних кадрів для інститутів влади тієї чи іншої держави чи спільноти. Еліта є обов'язковою складовою життя будь-якої організованої спільноти, і вона завжди формується з самої цієї спільноти. Багато в чому погляди, цінності, культура політичної еліти можуть служити індикатором рівня розвитку самого суспільства.

Актуальність даної теми обумовлена тим, що саме від політичної еліти залежить рівень розвитку держави і безпосередньо рівень життя її громадян, тому дана тема невичерпна і потребує більшої уваги з боку науковців.

Метою даної статті є вивчення сутності еліти, особливостей її функціонування у сучасному українському суспільстві.

Проблему еліт у філософській, політичній, соціологічній науці давно й всебічно розглядають різні автори. Ідеї політичного елітизму висловлювали ще в Стародавньому Китаї, Стародавній Греції.

У XX столітті розрізнені ідеї елітарності систематизували й узагальнили відомі соціологи Г.Моска та В.Парето, а продовжили – Р.Міхельс, Ж.Сорель, М.Вебер. Вони сформулювали базу доктрин, а їхні наступники розвинули та переосмислили окремі положення, однак фундаментальні основи залишилися незмінними. Ці вчені зробили еліту предметом свого дослідження, визначили її сутність, розкрили закони її функціонування, визначили роль еліти у соціальній та політичній системі, вказали на закономірності зміни та трансформації.

Обґрунтування елітарних теорій в Україні пов'язане з іменами В.Липинського та Д.Донцова.

Починаючи з 90-х років в Україні проблемою еліт у тому чи іншому контексті займалися

такі науковці, як О.Білий, Д.Видрін, С.Вовканич, Б.Гаврилишин, О.Дергачов, А.Колодій, І.Курас, Б.Кухта, М.Михальченко, М.Пірен, В.Полохало, В.Потульніцький, В.Танчер, М.Шульга, Б.Ярош та ін.

Термін «еліта» на сьогодні не знаходить однаковості у наукових дослідженнях. Науковці погоджуються лише з необхідністю існування еліти для суспільства [1, с. 99].

У сучасному суспільстві є десятки, а можливо, і сотні тисяч людей, що відповідають критеріям еліти за рівнем освіти, багатства та іншим соціальним критеріям, які дозволяють у тій чи іншій мірі впливати на прийняття політичних рішень. Але вплив цих осіб побічний, не постійний та обмежений вузьким колом проблем, які конкретно їх цікавлять. Г. Моска визначив їх як «другу страту», а М.Доган – як «тіньову еліту» [2, с. 86].

Ефективність та напрям змін, які відбуваються в Україні, значною мірою залежать від стану та поведінки політичної еліти. Якість політичної еліти багато в чому залежить від того, наскільки вона відкрита для найбільш активних та освічених особистостей з інших елітарних груп.

Влада в Україні – історично характеризується закритістю, вона завжди приваблювала дослідників. За зовнішньою простотою владних конструкцій приховується надзвичайно міцна основа, яка час від часу проявляє себе, примушуючи дослідників дивуватися живучості традиційних владних інститутів.

Фундаментальні зміни соціальних відносин в Україні актуалізують підвищений інтерес до еліти, а також необхідність переосмислення, аналізу і переоцінки як ставлення до правлячого прошарку, так і уявлення про те, яким він повинен бути.

Від якості еліти, як вважають більшість дослідників, залежать умови позитивного розвитку будь-якої країни [3]. Без активної ролі еліти всі інші фактори не «спрацюють» тому, що тільки еліта в змозі організувати людей для вирішення тих загальних для країни проблем, без подолання яких не буде ні процвітаючого суспільства, ні ефективної держави.

Головним завданням політичної еліти, на думку Панаріна О.С. є «захист державних національних інтересів та їх ефективне представництво на світовій арені» [3, с. 271] і повинна включати:

- розробку і реалізацію стратегії розвитку країни, що гарантує їй гідне місце у світі;

- визначення цілей та пріоритетів у внутрішній та зовнішній політиці;
- забезпечення та підтримку життєздатності суспільства і соціального порядку;
- охорону соціальних принципів та культивування духовних цінностей, що лежать в основі системи соціального та духовного відтворення;
- забезпечення гармонійного поєднання у суспільстві всього комплексу загальнонаціональних і приватних інтересів та вмиле їх позиціонування, що формують в різних шарах і регіонах відчуття спільної долі і загальної справи.

Політична ж еліта сучасної України є строкатим конгломератом: глава держави, керівники парламентських партій, фінансова олігархія, власники засобів масової інформації, промислові магнати, відомі вчені, митці, письменники, релігійні діячі, чиновничий істеблішмент. Це чиновники вищої ланки, які володіють формальною владою у державних інститутах, займаються політичним управлінням та встановлюють правила організації життя у суспільстві, тобто політична еліта трактується як складова меншість суспільства, досить самостійна, вища, порівняно привілейована група людей (або сукупність груп), яка володіє необхідними психологічними, соціальними та політичними якостями і бере безпосередню участь у прийнятті та здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї. Разом ці еліти утримують під контролем усі державні структури, рекрутують зі своїх рядів представників до органів влади. Час вимагає людей прагматичних, енергійних новаторів, амбітних, ерудованих і досить таки молодих за віком, які були б позбавлені ностальгії за комуністичним минулим і комплексу меншовартості. Саме ця генерація має утверджувати українську державність.

Однією з актуальних проблем сучасного етапу трансформаційних процесів в українському суспільстві є забезпечення якісних перетворень в елітних групах. Йдеться як про зміну загальних умов функціонування, так і про впровадження моделей та механізмів, котрі б сприяли прискоренню оновлення політико-управлінської еліти. Вирішення зазначених питань залежатиме від відповідних політичних перетворень, які покликані стимулювати створення нового інституційного нормативно-правового середовища для відтворення ефективної суспільно-політичної моделі функціонування політико-управлінських еліт України.

На думку М. Пірен, до української політичної еліти мають бути пред'явлені такі основні вимоги:

- висока професійна компетентність, прогнозування наслідків виконання;
- вміння формувати працездатні групи виконавців для розв'язання проблем державного управління, об'єднувати їх на основі суспільних цінностей і принципів;
- навички роботи з інформаційними ресурсами, вміння обробляти велику кількість джерел інформації, оцінюючи їх корисність і достовірність;

- комунікативні навички, володіння технологіями ефективного спілкування та здійснення управлінського впливу, використання різноманітних засобів комунікації;

- здатність підтримувати атмосферу взаємодії та співробітництва всередині управлінських структур та поза їх межами в інтересах вирішення державно-управлінських завдань [4].

У політичній культурі громадян України переважає харизматична форма правління (за М. Вебером), коли люди, у своєму сприйнятті, надають перевагу не абстрактній партії, а реальній харизматичній особі – політичному лідеру, з яким вони ідентифікують свої політичні інтереси. Внаслідок багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин (освіта, досвід, особисті якості), лідер партії традиційно має вищий рівень політичної культури, аніж середньостатистичний її член. Тому, ідентифікуючи партію з лідером, громадяни дають змогу прийти до влади особам, рівень культури яких (як політичної, так і загальнолюдської) не є достатньо високим для того, щоб приймати важливі, в тому числі державні, рішення. З іншого боку, невиборна політична еліта – державні та муніципальні службовці потерпають від «хвороби» перейняття досвіду «старої» номенклатурної моделі поведінки, яку їм нав'язують старші колеги, або від браку освіти з державного управління. У зв'язку з цим виникає реальна необхідність підвищення відповідальності за прийняття доленосних рішень з точки зору політичної еліти, як суб'єкта, що має більш вагомий, у порівнянні з простими громадянами, вплив на їхню постановку, формування, вибір альтернативи і оцінку.

Основною метою політичної еліти має бути консолідація суспільства. Але українська політична еліта здебільшого максимально використовувала роз'єднаність суспільства. Все це спричинило в останні роки соціальну апатію та розкол України на Схід та Захід.

Зовнішні прояви політичної культури еліти, якими є її поведінка у процесі прийняття політичних рішень, формують загальне ставлення громадян до політики та держави в цілому. Українська політична еліта найчастіше активізує свою поведінку під час передвиборчих кампаній. У більшості випадків представники політичної і владної еліти неспроможні чітко і послідовно виписати свої позиції, методи, цілі, систему пріоритетів, немає жодного ідеологічного виступу партійного лідера, де б зазначалися стратегічні цілі щодо соціально-економічного і духовного розвитку. У своїй масі політики є відстороненими від більшості – культура прийняття політичних рішень майже виключає участь у них громадськості, переважно всі рішення приймаються на елітарному рівні. Характерною ознакою політичної поведінки є нетерпимість по відношенню до політичних опонентів, до опозиційних сил, навіть, якщо вони діють в рамках закону, а мінливість: політичних поглядів і ідеологічних партнерів обумовлюється комерційними інтересами.

Безвідповідальність української «еліти» в першу чергу проявляється в її небажанні виходити із стратегічних інтересів країни і нездат-

ності виробити і запропонувати суспільству загальнонаціональний проект розвитку.

У нашій країні як і раніше гостро стоїть питання формування політичної стратегії, досягнення згоди еліти з основоположних принципів та змісту реформування соціальної системи, подолання існуючого розколу суспільства у ключових ідейно-політичних орієнтирах, забезпечення демократичного діалогу між державою і громадянським суспільством, між владою та опозицією. Все це диктує потребу використання політичною елітою сучасних та ефективних технологій політичної діяльності.

Сучасний етап розвитку українського суспільства потребує пильної уваги з боку держави, громадськості та науки до тих процесів і феноменів, що можуть активно впливати на стратегічні засади і тактичне наповнення шляху розвитку української державності. Одним з таких важливих і цікавих феноменів і є політична еліта.

Наявність еліт у суспільстві в сучасних реаліях – доведений факт. Але що стосується демократичних режимів, то головним є не боротьба з елітарністю, а формування результативної й корисної для загалу еліти, а також вчасне та якісне її оновлення.

Список літератури:

1. Гаман-Голутвина О. Определение основных понятий элитологии / О.Гаман-Голутвина // Полис. – 2000. – № 3. – С. 97-103.
2. Доган М., Хигли Дж. Роль политического класса в смене режимов власти //Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – №3. – С. 104
3. Панарин А.С. Народ без элиты / А.С. Панарин. – М.: Изд-во Алгоритм, Изд-во Эксмо, 2006. – 352 с.
4. Пірен М. Політична еліта та проблеми політичної елітаризації українського суспільства / М. Пірен // Вісник УАДУ. – 2001. – № 1. – С. 242–249.
5. Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства // Незалежний культурологічний часопис. – 2006. – № 45.
6. Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні : зб. наук. пр. / за заг. ред. М. І. Пірен. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 204 с.

Грищенко Н.И.

Национальный авиационный университет

ЗАКОНОМЕРНОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Резюме

Анализируются задачи, которые ставит перед политической элитой само общество. Выявляются закономерности и тенденции развития политической элиты в условиях современного украинского общества. Рассматриваются возможные варианты развития политического элитизма в Украине.

Ключевые слова: элита, политическая элита, политическая власть, украинское общество, государство.

Hryshchenko N.I.

National Aviation University

PATTERNS AND TRENDS IN POLITICAL ELITE IN THE MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Summary

It analyzes the challenges posed to the political elite society itself. Are identified patterns and trends of the political elite in modern Ukrainian society. Consider options for the development of political elitism in Ukraine.

Key words: elite, the political elite, political power, Ukrainian society and the state.